

УДК 17.035.3:159.923.2

МЕНТАЛЬНІСТЬ ЯК ВИХІДНИЙ ВИМІР НАРОДНОГО СВІТОБАЧЕННЯ

Тетяна Власевич

*Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра теорії та історії культури
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: tanyavla7@gmail.com*

У статті досліджено ментальність як духовне утворення, що виявляється у характерних особливостях світосприйняття, системі моральних норм, цінностей, принципів виховання, формах узаємин між людьми, національному характері. Розглянуто історію виникнення поняття ментальності в процесі розвитку філософської думки. З'ясовано сутність понять “ментальність”, “менталітет”, “національний характер”. Проаналізовано структурні елементи ментальності. Розкрито риси української ментальності.

Ключові слова: ментальність, менталітет, національний характер, ідентичність.

У сучасному глобалізованому світі, характерному насамперед процесами інтеграції й уніфікації, технізації та інформатизації, особливої вагомості набувають питання пошуку ціннісних імперативів життєдіяльності людини і спільноти, внутрішньо-духовних, культурницьких самовизначень людини, котрі забезпечують самоідентифікацію, самість як окремішність та самототожність людини з себе самою, певною парадигмальною системою цінностей і традицій. До таких питань належать спроби експлікувати ментальні засади буття людини та спільноти як консервативно-стійкий спосіб своєрідного світобачення, що властивий для певної спільноти і забезпечує специфічний спосіб світосприйняття та реагування на феномени навколишньої дійсності.

Проблема менталітету та ментальності – надзвичайно актуальна тема наукового дослідження не лише у філософії, а й у культурології, політології, філології, психології та інших науках. Актуальність зазначеної проблеми зумовлена насамперед постійними процесами самоусвідомлення людиною себе не лише як суб'єкта, а й об'єкта духовної діяльності. Незважаючи на те, що термін “ментальність” уже порівняно давно використовують у понятійно-категоріальній системі знань, він ще не повністю досліджений і тому потребує подальшого вивчення.

Мета статті – розкрити сутність поняття “ментальність” як соціокультурного феномену та визначити його сутнісні означення.

Ментальність визначає особливості душі, серця та розуму, вона є серцевиною того, що називають характером народу і що здебільшого робить людей приналежними до тієї чи іншої національно-культурної спільноти. Характерологічні відмінності між такими утвореннями спостерігаються дуже давно. Ще Гіппократ намагався пояснити це впливом клімату, Птолемей і Гален – небесних світил, Фулідід і Страбон – соціальними умовами життя народів. У наш час поняття ментальності – це об'єкт вивчення таких вітчизняних та зарубіжних учених як І. Абрамова, І.

Бичко, І. Габдулгафарова, П. Гнатенко, І. Грабовська, Н. Григорів, І. Дінцельбахер, Р. Додонов, П. Кравченко, С. Кримський, О. Лаврик, О. Лісеєнко, М. Попович, І. Старовойт, В. Храмова та ін.

Ментальність зберігає генетичний код народу, допомагає зрозуміти закономірності розвитку культури, суспільної моралі. На її основі виникає відчуття національної ідентичності. Дослідник Є. Чорний запропонував як модель єдності ментальності й ідентичності – айсберг, де ментальність – підводна частина, самість суспільства, а над водою – здійснена у виборі ідентифікація. Весь айсберг, у такий спосіб, це унікальність, оригінальність суспільства. І цей айсберг “дрейфує”, зазнаючи впливів етнічних, політичних, релігійних, екологічних та інших умов [14, с.11].

Національна ментальність виявляється і в науковому пізнанні реальності, її філософському осмисленні. Зіставивши класичні філософські системи – французьку (Р. Декарт), англійську (Ф. Бекон, Дж. Локк), німецьку (Х. Вольф, Г.В.Ф. Гегель), українську (Г. Сковорода, П. Юркевич), – неважко пересвідчитися: кожна з них несе на собі печать національного духу, національного менталітету. Наївно вважати, що, скажімо, німецька класична філософія могла виникнути за межами Німеччини, поза контекстом німецької культури. За словами Г. Штайнталя, Есхіл і Платон належать людству, але вони є здобутками грецького духу. Недарма філософію називають “душею культури”, її найінтимнішою, заповітною частиною культури. А культура – явище етнічно закорінене і тому глибоко національне.

Слово “ментальність” за походженням означає душу, точніше, “склад душі”. У сучасному термінологічному застосуванні поняття ментальності й душі мають істотні відмінності. Поняття душі поширюється лише на частину явищ та їхніх властивостей, які становлять обсяг поняття ментальності, й змістовно відображає лише відповідні грані останньої. Ментальність в іпостасі душі постає соціально-історичною налаштованістю людини, виражає персональні вияви людської та історичної особистостей, котрі в повсякденній мові загалом передаються словами “людська вдача”, “людська натура”.

Поняття “ментальність” ввів у науковий ужиток американський філософ Р.Емерсон у середині XIX ст. Тлумачення цього поняття мало передусім містичний зміст і небагато спільного з подальшим використанням у філософській та культурологічній літературі. Мабуть, саме тому його тривалий час у філософії не використовували.

Широко застосовується поняття “ментальність” лише у 20-х роках XX ст., передусім у Франції, зокрема М. Прустом (третій том “Германт” епопеї “В пошуках втраченого часу”, 1921 р.). У науковий вжиток це поняття входить завдяки представникам історико-психологічного та культурно-антропологічного напрямів 1922 р., зокрема у монографії Л.Леві-Брюля “Примітивна ментальність”, де аналізуються два типи ментальності – паралогічний і логічний на основі розкриття співвідношення способів мислення австралійських і африканських племен з притаманним їм “законом партиципації” (причетності) та зразками раціонального європейського мислення на засадах закону суперечності.

Етапним у дослідженні проблем ментальності стали праці істориків школи “Анналів” “ Проблема зневіри в XVI столітті: релігія Рабле” Л. Февра, “Антологія історії, або ремесло історика” М.Блока та їхніх наступників, котрі, очевидно,

запозичили термін із досліджень відомого етнолога та соціолога Л. Леві-Брюля, однак змінили його змістове навантаження. Ментальність, за М.Блоком і Л. Февром, – це світобачення, спосіб думання.

Так, Л.Февр наголошував, що у кожному суспільстві на конкретній стадії розвитку існують специфічні умови для структурування індивідуальної свідомості. Культура і традиція, мова, спосіб життя та релігійність створюють своєрідну матрицю, в межах якої і формується ментальність [12, с. 97]. Епоха, де живе індивід, безумовно, позначається на його світосприйнятті, дає йому певні форми психологічних реакцій та поведінки, і ці духовні особливості виявляються у колективній свідомості загалу й індивідуальній свідомості видатних осіб. Саме тому найбільше значення Л.Февр надавав проблемам індивідуальної та колективної психології, історії людських емоцій, релігії, фольклору й мистецтві, котрі найяскравіше зберігали народні уявлення про світ та людину у ньому. Отже, вчений до загального підходив через одиничне та індивідуальне.

На противагу Л. Февру М.Блок зосереджував увагу не на думці окремих індивідів, а на безпосередньо масових виявах, соціальних структурах ментальностей. Їхні дослідження, на думку вченого, дає змогу відтворити картину світу не лише як здобуток конкретної особистості, а у вигляді параметрів, що пропонує людині її культура, тобто спільнота – нація, народ, етнос.. Тому пам'ятки мистецтва і літератури, котрі відбивають колективні уявлення й ідеї, фольклор, світ жестів та ритуалів, набувають особливої вагомості для дослідника, який фокусується, передусім, на формах колективної свідомості: “образ почуттів та думок”; ставлення до природи; переживання часу і простору; уявлення про смерть та потойбічне життя та ін. Усі ці елементи взаємопов'язані й створюють певну цілісність. Така “модель світу” або його “картина” обумовлені, на думку дослідника, соціально-економічною дійсністю та культурною традицією [1, с. 254].

Дещо інша концепція ментальності у Ж. Ле Гофа, який розглядає поняття ментальності як усталеність, звичку, певний обсяг свідомості. Ментальність – не сформульована чітко і не в повному обсязі усвідомлена (або зовсім не усвідомлена) манера мислити. Інколи вона не має певної логіки раціонального сприйняття і притаманна певній особі чи соціальній групі [3, с. 60].

Нове покоління школи “Анналів” (Ф.Арієс, М.Вовель, Ж. Дюбі, Р. Мандру) значно розширило розуміння ментальності. У сферу уваги дослідників потрапили питання природи та її пізнання, особливостей земного і трансцендентного світів, різних рівнів культури, форм релігійності, психології “людей книги” і под. Усі ці теми відтворювали конкретні сторони картини світу, що існує у свідомості людини епохи, яку вивчають. Ця картина багатогранна і насправді невичерпна. Однак у кінцевому підсумку всі аспекти вивчення ментальностей зводилися до єдиного центру – духовно-поведінкового світу людини з її поведінкою, що детермінується і умовами матеріального буття, і культурною традицією, і способом світосприйняття.

Представники “нової історичної школи” (школи “Анналів”) системно розробляли поняття ментальності, яка у руслі їхніх поглядів поставала “своєрідним корелятором ідеології й утопії, способом масово-індивідуального історичного мислення, баченням історії конкретно-історичною формою “колективного неусвідомленого”.

Узагалі поняття “менталітет”, “ментальність”, вважає Фр. Граус, важко визначити, як і поняття “культура” чи “ідеологія”, але це не означає, що його не

можна розглядати взагалі. На його думку, менталітет – це загальний тонус довготривалих норм поведінки та поглядів індивідів у межах груп. Менталітет не може бути монолітним, незмінним, він дуже часто суперечливий і створює специфічні вживані зразки, стереотипи думок та дій і він виявляється у нахилі індивіда до певних типів реакцій, є їхнім механізмом [8, с.80]. Менталітет відрізняється від учень, ідеологій тим, що ніколи не може бути відрефлексованим та сформульованим. Питання “Який ваш менталітет?” не має сенсу. Менталітет не тотожний виказаним думкам та образам дії, він змінюється з часом, причому різні думки і зразки поведінки мають неоднакову життєстійкість.

З погляду Ю. Мітке, менталітет – це саморозуміння групи, про нього можна казати тільки лише в процесі дослідження групової поведінки. “Коли я говорю про менталітет пустельника, я маю на увазі його саморозуміння, типове для пустельників, тобто розглядаю його як представника групи чи класу індивідів” [10, с.85]. Виявляється цей менталітет не в помітних діях та індивідуальних уявленнях, а в повсякденній, напівавтоматичній поведінці й мисленні. Отже, йдеться про те, що передує особистій свідомості. Г. Теленбах, співвітчизник Юр. Мітке, вважає: менталітет – це всезагальна установка, колективний образ мислення, який має відносну сталість і ґрунтується не на критичній рефлексії чи спонтанних випадкових думках, а на тому, що розглядається у межах групи або суспільства як саме собою зрозуміле.

У фундаментальній праці “Історія ментальностей у Європі. Нариси з основних тем” за редакцією П. Дінцельбахера до переліку великих тем, котрі повинна розглядати ця дисципліна, залучені такі: індивід, сім'я та суспільство; сексуальність та любов; релігійність; тіло й душа; хвороба; вік; смерть; страхи й надії; радість, смуток та щастя; робота і свято; комунікація; чуже та своє; влада; право; природа і навколишнє середовище; простір, час та історія. У цьому контексті Р. Рорті, звертає увагу на те, що ми не можемо надати певного смислу розумінню “ментальних сутностей” як сутностей онтологічно окремого виду без залучення “феноменологічних сутностей”, скажімо біль і под. Він стверджує: навіть якщо тіло буде знищено, ментальні сутності або стани у той чи інший спосіб переживуть його.

П. Дінцельбахер наголошує: “ментальність – це набір способів і змістів мислення та сприйняття, які типові для відповідного колективу у відповідний період” [5, с.21]. Одночасно, ментальність виявляється у діях, її історія, – це щось більше, ніж вивчення інтелектуальних кондицій еліт чи окремих діячів та мислителів, більше, ніж історія релігії й ідеологія, більше, ніж історія емоцій та уявлень, адже все зазначене вище – це своєрідні допоміжні дисципліни до вивчення ментальності.

Немає усталеного розуміння цього поняття і серед українських науковців. Наприклад, Вікторія Храмова в збірнику оригінальних досліджень специфіки світовідчуття нашого народу “Українська душа” пропонує дефініцію: “Ментальність – це спільне “психологічне оснащення” представників певної культури, що дає змогу хаотичний потік різноманітних вражень інтегрувати свідомістю у певне світобачення. Воно й визначає, врешті-решт, поведінку людини, соціальної групи, суспільства, внаслідок чого суб'єктивний “зріз” суспільної динаміки органічно включається до об'єктивного історичного процесу” [13, с.4]. Тобто ментальність – це світосприйняття, яке формується на глибокому психологічному рівні індивідуальної або колективної свідомості. Натомість І. Старовойт зазначає: “Менталітет – соціо-

психологічний феномен, котрий характеризує етнічні спільноти і окремих представників етносу і який визначає способи сприйняття та інтерпретації певною етнічною групою оточуючого світу, а також способи і форми теоретичного і практичного відношення до природного і соціального середовища” [11, с. 7]. Отже, менталітет – це соціо-психологічний феномен, що характеризує і окремі народи, і окремих представників різних етносів, а також визначає світобачення та їхнє відношення до суспільства та природи.

Окрім наведених підходів до експлікації поняття ментальності доцільно звернутись до типізації феномену ментальності, запропоновану Р. Додоновим у статті “До проблеми визначення поняття “ментальність”. Він налічує шість типів визначень [6, с.14]. Перший – *описові дефініції*. У визначеннях цієї групи акцентується на перелікові всього того, що належить до ментальності (ментальність - сукупність уявлень, способів поведінки і реакцій, котрі безсвідомі й невідрефлексовані (Г. Теленбах)). Другий тип – *психологічні дефініції*. Вони, в свою чергу, поділяються на два типи. Перший звертає увагу на без свідомий рівень психіки (поняття “ментальність” означає певну сукупність неусвідомлених форм світосприйняття, що вже склалися та притаманні певній групі людей, які визначають спільні риси, відносини та поведінку цих людей стосовно феноменів їхнього буття (В. Нестеренко). Другий тип психологічних дефініцій відображає думку, що менталітет – це вияв свідомого рівня психіки (ментальність – узагальнення всіх притаманних розуму характеристик (Дж. Чаплін); ментальність – якість розуму, яка характеризує окремого індивіда або клас індивідів (більшість англомовних психологів). Третій тип – *нормативні дефініції*, котрі визначають ментальність як норми реакції, характерні для певного соціального чи етнічного утворення (ментальність – це поняття, що визначає систему звичок свідомості (А. Дж. Тойнбі). Четвертий тип – *структурні дефініції*, де акцентується на структурі ментальних процесів (ментальність – наповнення глибинним змістом структури кількісного пояснення дійсності (Ф. Селлін); ментальність – структура, склад душі людини, соціуму, етносу, співвідношення її елементів та стан останніх (Ю. Канигін, М. Холодна).

Не всі ці визначення повністю охоплюють складний феномен –ментальність. Дуже часто вони ігнорують такі його об’єктивні характеристики, як геосередовище, економічні, соціальні, політичні чинники розвитку суспільства. Останні два типи дефініцій ментальності – генетичний та історичний – намагаються уникнути односторонності. *Генетичні дефініції* концентрують увагу на походженні цього феномену. Дослідники перелічують чинники, котрі детермінують процес зародження та подальшого розвитку етнічної ментальності, зазначають, що природжені й соціальні чинники закріплюються в генотипній інформації, передаються спадково, забезпечуючи ментальну спадкоємність. Стосовно цього термін “ментальність” близько подібний до смислу юнгівського поняття архетипу (ментальність – етнічний та пізнавальний код (Е. Шулін)). *Історичні дефініції* позначають ментальність як вияв історичної пам’яті, осад історії (ментальність – своєрідна пам’ять народу про минуле, психологічна детермінанта поведінки мільйонів людей, за всіляких обставин, вірних своєму кодові, що склався історично (І. Пантін)). Усі ці типи визначень певним способом доповнюють один одного та сприяють подальшому розгляду цього суперечливого і складного феномену.

Зауважимо: поняття “ментальність”, “менталітет”, “національний характер” часто ототожнюють. Однак, на нашу думку варто чітко розрізняти ці поняття. Поняття “ментальності” доречно застосовувати до великих спільностей (скажімо, народ, нація), а “менталітет” здебільшого слугує для конкретизації змісту. Окремі науковці розглядають менталітет як “сталій, загальнорозповсюджений в тій чи іншій групі людей особливий уявний образ (узагальнене уявлення) щодо певних елементів реальності. Його можна визначити – з одного боку, стаціонарною духовною підвалиною людини, яка дещо змінюючись, залишається одним і тим самим” [9, с. 8]. З іншого – “менталітет” не тотожний “національному характеру”, під котрим найчастіше розуміють або притаманний представникам конкретної нації набір основних особистісних рис, або систему існуючих в етносі уявлень – установок, вірувань та цінностей. П. Гнатенко, наприклад, визначає національний характер як “своєрідне, специфічне поєднання загальнолюдських рис у конкретних історичних та соціально-економічних умовах буття національної спільноти” [2, с. 6]. Отже, менталітет і національний характер мають багато спільного, але все-таки не є тотожними. Радше, це діалектична єдність, ґрунтована на різниці обсягу і його форми. Якщо менталітет може виявлятися і на рівні індивіда, і на рівні нації, то національний характер переважно – на рівні нації.

Отже, доходимо висновку: на сьогодні не існує чіткого і єдиного визначення поняття ментальності. На нашу думку, ментальність – духовне утворення, яке виявляється у характерних особливостях світосприйняття, системі моральних вимог, норм, цінностей, принципів виховання, формах взаємин між людьми, родинних засадах, ставленні до природи і праці, національному характері.

Здійснений аналіз феномену “ментальність” та його особистісних виявів дає право стверджувати, що в структурі ментальності доцільно розрізняти емоційний (емотивний), вербальний (когнітивний) і поведінковий (конативний) компоненти. Емоційний компонент охоплює: емоційні стани, котрі передують організації вербального та поведінкового компонентів і переживання, пов’язані з найважливішими вербальними елементами. Вербальний компонент складається зі знання про об’єкти і ситуації життєдіяльності, що є результатом набуття індивідуального життєвого досвіду, тобто процесів навчання. Поведінковий компонент слугує імпульсом актуалізації елементарних фіксованих установок, ціннісних орієнтацій та етнічних цінностей.

Розглядаючи онтологічні підстави існування ментальності у психіці людини, російська вчена М. Холодна виокремлює її складові: ментальний досвід; ментальний простір; ментальна репрезентація. Ментальний досвід – система психічних утворень і породжених ними психічних та інтелектуальних станів, що забезпечують пізнання дорослою людиною світу і зумовлюють конкретні властивості її інтелектуальної діяльності. Ментальний простір – це динамічна форма ментального досвіду; суб’єктивний діапазон відображення, в межах якого можливі різні розумові переміщення. Ментальна репрезентація – це актуальний розумовий образ тієї або іншої конкретної події, тобто суб’єктивне бачення, розуміння й інтерпретації того, що відбувається. Ментальні репрезентації є оперативною формою ментального досвіду, вони змінюються, але зі зміною ситуації й інтелектуальних зусиль суб’єкта, який постає спеціалізованою й деталізованою розумовою “картиною” розумової ситуації.

Т. Поплавська у праці “ Генезис менталітету особистості в національній культурі” виокремлює чотири структурні елементи ментальності: розуміння; інтуїція; ментальна свідомість; ментальні структури [7, с. 103].

Розуміння в структурі ментальності є передусім онтологічним, а не гносеологічним визначенням суб'єкта. Розуміння – це завжди визначений світогляд, котрий створює життєво-змістовні орієнтири буття та практичні дії.

Інтуїція як структурний елемент ментальності поєднує несвідому та ментальну свідомість, перехід першої у другу.

Ментальна свідомість – це поглиблений рівень індивідуальної свідомості, що становить універсальну основу кожного знання про світ у реальності, умовою, за якої людське знання виявляє істинне значення для життя, отримує онтологічні характеристики.

Ментальні структури – елемент несвідомого – є базисом світовідчуттів та емоційного забарвлення свідомості. Завдяки інтимно - особистісному характеру вони постають безпосередньо життєвою реальністю. Її майже неможливо визначити та виразити у раціональних, остаточних поняттях.

Однак, запропонована структура ментальності все ж таки має певні недоліки. Зазначені елементи ментальності не охоплюють всього розмаїття ментального феномену. Структурними елементами ментальності можна вважати також і пам'ять, і емоції, і почуття, і установки, і афекти, й інші психологічні моменти. Структура ментальності може змінюватись увесь час новими та новими елементами. Щодо внутрішньої структури ментальності, то трактувати такий аморфний і синкретичний феномен треба дуже обережно, з огляду на його складність та недостатню вивченість.

Загалом, ментальність людей можна розглядати на рівні:

– соціокультурних світів чи типів культури (ментальність архаїчна, антична, західноєвропейська, східна);

– національних культур (ментальність українців, росіян, китайська, американська);

– субкультур, носіями котрих є різні соціальні групи (дворянська, злочинна, акторська, християнська, православна).

Такий підхід можна класифікувати як екстенціонально-просторовий, оскільки визначальним критерієм у визначеннях ментальних характеристик є спільноти людей. Щоправда сам критерій – умовно-схематичний оскільки в одних випадках вирізняється сукупність людей – нація, в інших випадках – цивілізаційному та субкультурному – виокремлення спільноті здійснюється за іншими ознаками, причому неспівмірними й достатньо умовними, суб'єктивними. Візьмемо до прикладу ментальність українського народу. Ментальність українського етносу сформована історично на конструктивних духовно-творчих джерелах, на підвалинах гуманізму, життєлюбства, життєпримирення з представниками інших етносів у межах своєї території (С.Маланюк, І. Мірчук, М. Шлемкевич, Д.Чижевський, В.Янів та ін). Це підтверджено й у дослідженнях структури української ментальності (Б. Попов, А. Фурман).

Дослідники ментальності українського народу (М. Костомаров, І. Нечуй-Левицький, В. Липинський, О.Кульчицький, Б. Цимбалістий, М. Шлякєвич, Я. Ярема, В.Янів) вважають, що духовний світ українського народу вирізняється емоційно-почуттєвим характером, кордоцентричністю та характеризується

дуалістичною цілісністю несвідомого і надсвідомого, ірраціонального й розумового, почуттів і волі. Широко відомий індивідуалізм українців докорінно відрізняється від колективістської психології росіян і це зумовлено тим, що соціальні структури (спільноти, громади, гурти) українці формують за емоційно-почуттєвими, ідейними принципами, а не за принципами єдиної мети й підпорядкованості, подібно до росіян. Вершинною формою вияву української ментальності є духовність як квінтесенція свідомого творчого життя – служіння високим ідеалам істини, добра, краси та мудрості.

Загалом ментальність не існує поза сферою духовного, а духовне, відокремлене від ментальності, набуває знеособленого вигляду. Відповідно до своєї природи ментальність пронизує всі різновиди й форми існування духовного, становить невід'ємну частину його змісту. Тому-то на ментальність поширюються всі якісні визначення, притаманні духовності й духові. У своїй суб'єктивній формі ментальність становить собою духовний світ людини, репрезентований динамікою внутрішніх душевних станів і психічними якостями людини, котрі вона виявляє в своєрідності реакцій на діяння природного та суспільного середовища, а також у своєрідності відповідних протидіян. Вона постає одним із потужних чинників активізації та спрямування людської діяльності, творчої потенції, формує систему мотивацій поведінки й учинків, пояснює, чому саме так, а не інакше діє і чинить людина. У суб'єктивній формі ментальність трансформує людину в особистість, наділену індивідуальними рисами та соціальними, історико-культурними характеристиками. Цікавий парадокс: ментальність, по суті, персоніфікує, з одного боку, індивідуалізує вияви людини як такої, з іншого – вона є онтологічною основою якщо не завжди актуальної, то завжди реально-потенційної її соціалізації, вона нібито своєрідний місточок, форма, котра виявляє духовний пласт людини, але не як забутої, а як відкритої та об'єктивно соціально-комунікативної. Значно ірраціонально-духовне утворення ментальність – підвалиною соціально-раціональної поведінки людини і в такий спосіб становить основу її соціально-субстанційної характеристики.

Зумовлена не стільки біологічними, скільки соціокультурними чинниками, ментальність містить етичні, естетичні, релігійні, політичні, правові й інші цінності. Вони можуть бути сприйняті через сферу освіти чи формулювання моралістів, проповідників, політичних діячів та ін. Не утворюючи стрункого і продуманого морального, правового чи релігійного кодексу, а засвоюючись переважно несвідомо, ментальність впливає на історичні традиції, культуру, економічні, соціальні й політичні структури, перебіг явищ і процесів життєвого світу людей.

Отже, ментальність – дуже складне та неоднозначно по трактоване явище. Вона характеризується як рівень індивідуальної та суспільної свідомості, що втілює константи життєвих настанов і моделей поведінки, емоцій, налаштувань і культурних традицій певних народів, націй. Вона є специфічною формою самоідентифікації. Тобто це – приналежність до тієї чи іншої нації або спільноти. Водночас це – і знання про свій народ. Ментальність разом із матеріальними чинниками інтегрує народ, націю в єдине ціле, становить основу національної ідентичності й ідентифікації особистості, споріднює один народ, націю з іншими та відрізняє його від них, робить його неповторно самобутнім. Ураховуючи аморфність та синкретичність цього

феномену, трактувати його необхідно дуже обережно. Через його недостатню вивченість, потрібні також подальші дослідження цієї проблеми.

Список використаної літератури

1. *Блок М.* Апология истории, или Ремесло историка / М. Блок. – М. : Наука, 1986. – 384 с.
2. *Гнатенко П.* Український національний характер / П. Гнатенко. – К. : ДОК-К, 1997. – 271 с.
3. *Грабовська І.* Проблема засад дослідження українського менталітету та національного характеру / І. Грабовська // Сучасність. – 1998. – №5. – С. 60–62.
4. *Григорів Н.* Українська національна вдача / Н. Григорів. – Веннінг, 1999. – 171 с.
5. *Дінцельбахер П.* Історія європейської ментальності / П. Дінцельбахер. – Львів : Літопис, 2004. – 224 с.
6. *Додонов Р.* К проблеме определения понятия ментальность / Р. Додонов // Придніпровський науковий вісник. – 1997. – №14. – С. 11–14.
7. *Додонов Р.* Теория ментальности: учение о детерминантах мыслительных автоматизмов / Р. Додонов. – Запорожье : Гандем – У, 1997. – 213 с.
8. *Левинсон К.* Ментальность и средневековье. Концепции и практика / К. Левинсон // История ментальностей. Историческая антропология. – М. : РАН, РГГУ, Ин-т Всеобщей истории, 1996. – С. 217–272.
9. *Лісеєнко О.* Менталітет : сутність та особливості регіональних проявів. Авдисер / О. Лісеєнко. – Х., 1998. – 221 с.
10. *Митке Ю.* Политическая теория и менталитет нищенствующих монахов. / Ю. Митке // История ментальностей. Историческая антропология. – М. : РАН, РГГУ, Ин-т Всеобщей истории, 1996. – С. 18–44.
11. *Старовойт І.* Західноєвропейська і українська ментальність. Компаративний аналіз / І. Старовойт. – Львів–Тернопіль, 1995. – 242 с.
12. *Февр Л.* Бои за историю / Л. Февр. – М. : Наука, 1991. – 412 с.
13. *Храмова В.* До проблеми української ментальності / В. Храмова // Українська душа / за ред. В. Храмової. – К. : МП “Фенікс”, 1992. – С. 13–28.
14. *Черный Е.* Проблемы изучения политической ментальности / Е. Черный // Проблемы політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : матеріали Другої всеукр. наук. конф., 13–14 листоп. 1997 р. – К., 1997. – С. 218–238.

*Стаття: надійшла до редколегії 27.05.2011
прийнята до друку 24.11.2011*